

บุนนาค

1. ชื่อสมุนไพร บุนนาค (BUNNAK)
2. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mesua ferrea* L. ชื่อวงศ์ Calophyllaceae
3. ชื่ออื่น ก้าก้อ ก้าก้อ (แม่ฮ่องสอน), ปะนาคอ (ปัตตานี), สารภีดอย (เชียงใหม่), Ceylon ironwood
4. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น สูง 15-25 เมตร ไม่ผลัดใบ ลำต้นเปลาตรง เรือนยอดเป็นพุ่มทึบ เปลือกสีน้ำตาลเข้มสีน้ำตาลอมเทาหรือสีน้ำตาลอมสีแดงหลุด ลอกง่ายมีรอยแตกตื้น เปลือกมียางสีขาว เปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อนเมื่อแห้งตัว

ใบอ่อนสีชมพูแดงห้อยลงเป็นพู่ จะออกพร้อมกันทั้งต้นในช่วงไม่กี่วัน ในแต่ละปี ใบเป็นใบเดี่ยว ออกตรงกันข้าม มีขนาดกว้าง 1.2-4 เซนติเมตร ยาว 5-13 เซนติเมตร รูปร่างมนรีแคบ หรือรูปหอกสอบเข้าหากันทั้ง 2 ด้าน ใบแก่ ด้านบนเขียวเข้ม ด้านล่างมีนวลสีเทา เส้นใบข้างมีมากมาย แต่เห็นไม่ชัดก้านใบยาว 0.8-1.2 เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบ เนื้อใบหนาขอบใบเรียบ

ดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบ หรือปลายกิ่ง เมื่อบานเต็มที ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว 5-10 เซนติเมตร กลีบดอกสีขาว มี 5 กลีบ ซ้อนกัน รูปไข่กลับกว้าง ปลายบานและเว้า โคนสอบ เมื่อบานเต็มทีกลีบจะแผ่กว้างออก มีกลิ่นหอมเย็นส่งกลิ่นหอมไปได้ไกล ดอกสมบูรณ์เพศ ดอกห้อยลง ก้านดอกมีความยาวน้อยกว่า 1 เซนติเมตร เกสรตัวผู้มากกว่า 50 อัน สีเหลืองส้ม เป็นฝอย อับเรณูสีส้ม ก้านเกสรตัวเมียสีขาวยาว รังไข่มี 2 ช่อง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ รูปช้อนงอเป็นกระพุ่ม แยกเป็น 2 วง ลักษณะกลม กลีบเลี้ยงแข็งและหนา และอยู่คงทนจนกระทั่งเป็นผลก็ยังคงติดอยู่ที่ผล ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคม – กรกฎาคม

ผลรูปไข่ ปลายโค้งแหลม ผลมีสีส้มแก่ หรือสีม่วงแกมน้ำตาล มีเปลือกเป็นเส้นใยแข็งห่อหุ้ม มีหยดยางเหนียว กลีบรองกลีบดอกขยายโตขึ้นเป็นกาบหุ้มผล 4 กลีบ มีเมล็ด 1 – 4 เมล็ด สีน้ำตาลเข้ม

5. ส่วนที่ใช้ทำยา

ดอกแห้ง

6. สรรพคุณของแต่ละส่วนที่ใช้ทำยา

ดอก รสขม กลิ่นหอมเย็นบำรุงดวงจิตให้ชุ่มชื้น แก้ไข้กาฬ แก้อ่อนในดับกระหาย บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ แก้ลมกองละเอียด แก้วเวียน หน้ามืด ตาลาย แพทย์แผนโบราณจัดไว้เป็นตัวยาชนิดหนึ่ง ในพิภดเกสรทั้ง 5 เกสรทั้ง 7 และเกสรทั้ง 9

ราก	รสเผื่อน ขี้ปลมในลำไส้
เปลือกต้น	รสฝาดร้อนเล็กน้อย กระจายหนอง
กระพี้	รสเผื่อนเล็กน้อย แก้เสมหะในลำคอ
แก่น	รสเผื่อน แก้เลือดออกตามไรฟัน

7. รายงานการวิจัยปัจจุบัน

ข้อมูลการศึกษาวิจัยพรีคลินิกพบว่าสารสกัดบุนนาค มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียฤทธิ์ คลายกล้ามเนื้อเรียบของหลอดลม

8. สารสำคัญ

ดอกบุนนาคมีน้ำมันระเหยง่าย (volatile oil) และสารสำคัญได้แก่ สารกลุ่มฟลาโวนอยด์ (flavonoids) เช่น มีซัวเฟอร์โรนบี (mesuaferrone B) และมีซูอีอิน (mesuein)

9. แหล่งกำเนิด และกระจายพันธุ์

พืชชนิดนี้มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย พบขึ้นตามป่าดิบชื้นในภาคเหนือและภาคใต้ ที่สูงจากระดับน้ำทะเล 20-700 เมตร

10. พื้นที่เหมาะสมในการปลูกในประเทศไทย

- ลักษณะพื้นที่ พื้นที่ดอน ตามสวนมีความชื้นพอสมควรน้ำไม่ท่วมขัง สวนป่า ป่าเบญจพรรณ ชอบแดดมาก
- ภาค ทั่วทุกภาคของประเทศไทย
- จังหวัด จันทบุรี เชียงใหม่ พิจิตร สระบุรี ระยอง ปัตตานี

11. การคัดเลือกพันธุ์ (พันธุ์ที่นิยมปลูกในประเทศไทย)

- พันธุ์ที่ใช้เป็นยา พันธุ์พื้นเมืองทั่วไป
- พันธุ์ที่ใช้เป็นอาหาร ไม่ใช่ทำเป็นอาหาร

12. การขยายพันธุ์

ขยายพันธุ์ด้วยการใช้เมล็ด บุนนาคเป็นไม้ยืนต้น เมื่อออกผลแล้วจะมีเมล็ดแบน ๆ นำเมล็ดมาล้างน้ำให้สะอาด ตากแดดให้แห้ง นำไปเพาะในถุงเพาะชำได้เลย ไม่ต้องเพาะในกระบะเพาะชำ เพราะเมล็ดบุนนาคค่อนข้างใหญ่ ประมาณ 30 – 45 วัน ต้นบุนนาคจะงอกขึ้นมาเป็นต้นอ่อน นำไว้ในเรือนเพาะชำรดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ (การตอนกิ่งไม่ค่อยนิยมทำกับการเพาะเมล็ด)

13. การปลูก/สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปลูก

- ฤดูกาลเพาะปลูก บุนนาคปลูกได้ทุกฤดูกาล แต่ต้องมีน้ำรดอยู่เสมอนิยมปลูกในฤดูฝน ประมาณเดือน พฤษภาคม – กรกฎาคม
- การเตรียมดิน การปลูกบุนนาคเหมือนการปลูกต้นไม้ทั่วไป โดยการขุดหลุมกว้าง 50 เซนติเมตร ยาว 50 เซนติเมตร ลึก 50 เซนติเมตร ร่องกันหลุมด้วยปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมัก ระยะหลุมควรห่างกัน 5 เมตร
- วิธีการปลูก เมื่อต้นกล้าบุนนาคอายุ 6 – 12 เดือน ลำต้นและรากจะแข็งแรง พร้อมทั้งจะปลูก ควรนำต้นบุนนาคที่จัดเตรียมไว้ปลูกในหลุมที่ขุดไว้ แล้วกลบดินให้พูนโคน ปักไม้และผูกเชือกให้เรียบร้อย แล้วรดน้ำให้ชุ่ม อาจต้องใช้ฟาง หรือหญ้าแห้งคลุมโคนก็ได้ การปลูกระยะแรกควรบังแสงด้วยทางมะพร้าว หรือสแลนพลาสติก ประมาณ 2 – 3 สัปดาห์

14. การปฏิบัติดูแลรักษา

- **การให้ปุ๋ย** บุนนาคเมื่อใช้ปุ๋ยรองกันหลุมแล้ว ควรให้ปุ๋ยทุก ๆ 3 เดือน โดยใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์กับปุ๋ยคอกสลับกัน ใช้สูตร 15-15-15 พร้อมกับการพรวนดินและกำจัดวัชพืช
- **การให้น้ำ** บุนนาคชอบน้ำแต่ไม่ชอบน้ำขัง ถ้าขาดน้ำมากบุนนาคจะเหี่ยวและใบร่วง แต่ถ้าฝนไม่ตกกระยะแรกต้องรดน้ำทุกวัน
- **การกำจัดวัชพืช** ควรทำพร้อมกับการพรวนดินและใส่ปุ๋ย
- **การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรู** บุนนาคไม่ค่อยจะมีโรคและแมลงอาจพบโรคขอบใบไหม้ หรือแมลงกัดกินใบอ่อน ควรตัดใบทิ้งหรือกำจัดแมลงออกไป

15. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว

- **ฤดูกาลการเก็บเกี่ยว** บุนนาคเมื่อปลูกประมาณ 6 – 7 ปี จะเริ่มออกดอกประมาณกุมภาพันธ์ – มีนาคม จึงเริ่มเก็บเกี่ยวดอกได้ จนกระทั่งถึงเดือนเมษายน
- **วิธีการเก็บเกี่ยว** เมื่อดอกบุนนาคเริ่มบานเต็มที่ จะใช้ผ้าใบ หรือแสลงปูโคนต้น แล้วใช้ไม้กรรไกรกระตุกตัดช่อบุนนาคให้ร่วงหล่นมาบนผ้าใบ (ควรเก็บเกี่ยวเมื่ออากาศแล้งไม่มีฝน ไม่ควรโดนน้ำ)
- **การแปรรูปหลังการเก็บเกี่ยว** เมื่อได้ดอกบุนนาคมาแล้ว ควรนำมาใส่ภาชนะตาก เช่น กระด้ง หรือ ตะแกรงทันที เก็บเฉพาะดอกที่มีกลีบเลี้ยงห่อหุ้มอยู่ตากแดด 2 – 3 วัน จนแห้ง แล้วนำไปอบอีกครั้งจนแห้งสนิท
- **การบรรจุและการเก็บรักษา** ควรนำดอกบุนนาคบรรจุในถุงพลาสติกมัดปากให้เรียบร้อย ไม่ควรให้โดนน้ำ เพราะอาจเกิดเชื้อราได้ ถ้าจะเก็บต้องเก็บไว้ในห้องอุณหภูมิปกติ (ควรรับส่งจำหน่ายไม่เกิน 2 ปี)

16. การจำหน่าย

ดอกบุนนาคแห้ง ราคา กิโลกรัมละ 250-500 บาท

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข